

მერაბ კეზევაძე

იმერეთის სამეფო სტამბის გაუქმების შემდგომი პერიოდი და უსწრაფესი მესტამბე-მონაგონი

საქართველოში არსებულ სტამბებს შორის მოკრძალებული ადგილი უჭირავს იმერეთის სამეფო სტამბას, რომელიც 1800-1810 წლებში არსებობდა ქუთაისში. ამ სტამბის ისტორია საკმაოდ შესწავლილია, თუმცა ზოგიერთი მოსაზრება მის შესახებ, განსაკუთრებით გაუქმების შემდგომ პერიოდზე, დაზუსტებასა და შევსებას მოითხოვს. იმერეთის სამეფო სტამბის საუკუნოვანი კვლევის ისტორიაში მკვლევართა აზრი თანხვედრილია სტამბის გაუქმების თარიღზე – 1810 წ., რისი საფუძველიც მასში დაბეჭდილი უკანასკნელი წიგნი “ლოცვანია”; სხვა წყარო, სამწუხაროდ, დღემდე მიუკვლეველია. განსხვავებულია მოსაზრებები გაუქმებული სტამბის შემდგომ ბედზე, რომლებიც შეიძლება პირობითად სამად დაჯგუფდეს: პირველი, ტრადიციული, რომ იმერეთის სამეფო სტამბის ბაზაზე დაარსდა საჩხერის ანუ საწერეთლოს სტამბა, მეორე, იმერეთის სამეფო სტამბის, ისე, როგორც სოფ. წესის საეკლესიო სტამბის იარაღ-მოწყობილობანი რუსეთის ადგილობრივი სამხედრო ხელისუფლების შტაბის გამგებლობაში გადავიდა და მესამე, იმერეთის სამეფო სტამბის ნაწილი გადაეცა არქიმანდრიტ ზაქარიას, რომელიც ამ უკანასკნელის დაპატიმრების შემდეგ დარჩა მის ძმას გიორგი გურგენიძეს. ამ საკითხებზე არაერთ მკვლევარს უმსჯელია. პროფესორმა ავთანდილ იოსელიანმა თავის ფუნდამენტურ ნაშრომში – “ქართული მწიგნობრობის, წიგნისა და სტამბის ისტორიის საკითხები (უძველესი დროიდან XIX ს. 60-იან წლებამდე)”, შეიძლება ითქვას, ყველა სხვა მკვლევარზე უფრო სრულყოფილად შეისწავლა იმერეთის სამეფო სტამბის ისტორია. ამასთანავე, სავარაუდოდ, ლოგიკურად და არა ისტორიულ წყაროებზე დაყრდნობით, 1810 წელს იმერეთში შექმნილი მდგომარეობის საფუძველზე, გააკეთა დასკვნა, რომ “იმერეთის სამეფო სტამბის იარაღ-მოწყობილობანი რუსეთის ადგილობრივი სამხედრო ხელისუფლების შტაბის გამგებლობაში გადავიდა” (ა. იოსელიანი, 1990, გვ. 304). ასევე წერს გაუქმებული წესის სტამბაზე მსჯელობისასაც – “სოლომონ მეორის სტამბასთან ერთად ახლად დამკვიდრებულ რუსეთის მთავრობისათვის უნდა ჩაებარებიათ”-ო (ა. იოსელიანი, 1990, გვ. 297).

ჩვენ არ ვიზიარებთ რა ბატონ ა. იოსელიანის ამ დასკვნას, გვსურს, მის მიერვე გამოყენებულ საარქივო დოკუმენტებზე დაყრდნობითა და ზოგიერთი დღემდე უცნობი წყაროს მოშველიებით, დავადასტუროთ, რომ იმერეთის სამეფო სტამბის ერთი ე. წ. მდარე კომპლექტი დარჩა არქიმანდრიტ ზაქარიას განკარგულებაში და ის წლების განმავლობაში

ინახებოდა გელათის მონასტერში, სადაც ზოგჯერ დანიშნულებისამებრ იყენებდნენ.

ცნობილია თავად ზ. წერეთლის ერთგვარი წერილი-თხოვნა საქართველოს მთავარმმართველ ნ. რტიშჩევისადმი, რომელშიც იმერეთის სამეფო სტამბაზეა საუბარი და მთავარმმართველ ალ. ტორმასოვის პასუხი ამ წერილზე, რომელშიც ვკითხულობთ: “დასასრულ, მმართველს მე გითხრათ თქვენ თქვენის სასტამბო სახლებისათვის, ღენერალ-მაიორი სიმონოვიჩი მომხსენებს, რომ არქიმანდრიტ ზაქარიას გაუყიდნია ერთი სახლი და ... იარაღნი, გაქცეულა მეფესთან და მეორე სახლი დრომდის პურობილ არს პრაიანცისათვის, რომელსაცა დაცლა და დაუყოვნებლივ უკან მოცემა თქვენის ბრწყინვალეებისათვის მე ვბრძანე, და რომელიც გაუყიდნია არქიმანდრიტს, უკეთუ არა აქვს სამართალი გაყიდვისა ჩამოართვან ის მყიდველსა და თქვენ უკუ მოქცენ” (ა. იოსელიანი, 1990, გვ. 290, 301). ამ დოკუმენტზე დაყრდნობით, ბატონი ა. იოსელიანი აკეთებს დასკვნას: “აქედან კარგად ჩანს, რომ ზურაბ წერეთელს ქუთაისში სტამბა მეფის სასახლიდან გადაუტანია საგანგებოდ გამართულ “სასტამბო სახლებში” (ორი სახლი, ორგვარი სტამბა), (სხვა ადგილას ასეთად წესის გაუქმებულ სტამბას მიიჩნევს გვ. 297 — მ.კ.), რომელთაგან ერთს თითქოს ზაქარია არქიმანდრიტი დაპატრონებია (სახლიც გაუყიდნია), ხოლო სტამბის იარაღი გადაუტანია თავისი ძმის გიორგის ბინაზე. რაც შეეხება სიმონოვიჩის მონათხრობს, რომ თითქოს ზაქარია არქიმანდრიტს ერთი სახლი და სტამბა მიეთვისებინოს და თან გაპყლოდეს იმერთა მეფეს სოლომონ მეორეს, არ გამოხატავს სინამდვილეს და მთლიანად მოგონილია” (ა. იოსელიანი, 1990, გვ. 301).

მკვლევრის ეს დასკვნა მართო ზემოთ მოყვანილ დოკუმენტს არ ეყრდნობა; მასში ხომ არსადაა საუბარი სტამბის იარაღების გადატანაზე ზაქარია არქიმანდრიტის ძმის ბინაზე. ამ ფაქტზე სხვა დოკუმენტებშია საუბარი, რომელიც მას წიგნის სხვა მონაკვეთში აქვს წარმოდგენილი; კერძოდ, როცა მოაქვს საქართველოს ეგზარქოსისადმი 1835 წლის 27 ნოემბერს იმერეთის მთავარეპისკოპოს სოფრონის სხვაგან ყოფნის გამო არქიმანდრიტ ნიკოლოზის გაგზავნილი პასუხი იმერეთის სტამბაზე. აი ეს პასუხიც — “იმერეთის სტამბის ხელჭურჭელნი იყვნენ — კარგის და მდარისა, რომელთაგან მდარისა შევიდა შემდგომად განდევნისა მეფე სოლომონისა არხიმანდრიტის ზაქარიას განკარგულებასა შინა ძმისა მისისა, აწ უკვე მიცვალბულის გიორგი გურგენიძისა, ... რომელმანცა მოიხმარა იგი თავის სასარგებლოდ. სტამბა იმერეთში დაფუძნებული იყო ჩ ყ გ წელს ბრძანებითა მეფისათა და არსებობდა ჩ ყ ი წლამდე და იბეჭდებოდნენ ქართულს ენაზედ ხუცური წიგნები; ხოლო იმ წელს პირველი გვარის სტამბის იარაღი წაიღო სახლთუხუცესმა ღენერალ-მაიორმა ზურაბ წერეთელმა თავის სახლად სოფელს, საჩხერეს, სადაც კვლავადვე არსებობდა იგი სტამბა ჩ ყ ი მ წლამდე, ე. ი. განშორებამდე არხი-მანდრიტის ზაქარიასა, რომლისა შ-დ იარაღები უნდა აქვდეს უფალს პოდპოლკოვნიკს გრიგოლ წერეთელს, ხოლო ღღეს გელათის მონასტერში თავად არავითარნი კუთვნილებანი სტამბის არ იქონებიან” (ა. იოსელიანი, 1990, გვ. 340).

სამწუხაროდ, ავტორი არ მიუთითებს, თუ სად არის დაცული აღნიშნული დოკუმენტი. ამ დოკუმენტს იცნობს ბატონი ოთარ კასრაძეც (ო. კასრაძე, 1997, გვ.395, “ნარკვევები ქართული წიგნის ბეჭდვის ისტორიიდან”, თბილისი, “ხელოვნება” 1997, გვ. 395) და იმომწმებს მას ზაქარია არქიმანდრიტის ბიოგრაფიაში, ოღონდ ისიც წყაროს მიუთითებლად. ჩვენი ვარაუდით, ეს დოკუმენტი დაცული უნდა იყოს საქართველოს საისტორიო არქივის საქართველო-იმერეთის სინოდალური კანტორის, ან საქართველოს ეგზარხოსის ფონდში. ჯერჯერობით ჩვენ ეს დოკუმენტი აღნიშნულ ფონდებში ვერ მოვიძიეთ, მაგრამ ვიპოვეთ საარქივო საქმედ შექმნილი მიმოწერა ამ საკითხის ირგვლივ და მისი რუსულენოვანი ვარიანტის ასლი იმერეთის ეპარქიის კანცელარიის ფონდში, რომელიც ქუთაისის ცენტრალურ არქივშია დაცული (ქ.ც.ა. ფ. 21, ს. 1150). ხსენებული საარქივო საქმიდან ვგებულობთ, რომ 1835 წლის 28 სექტემბერს საქართველოს ეგზარქოს ევგენის იმერეთის არქიეპისკოპოს სოფრონიოსისათვის გაუგზავნია წერილი, რომელშიც წერს, რომ მისთვის საქართველო-იმერეთის სინოდის კანტორის წევრებს არქიმანდრიტ იოანეს (დავით გარეჯის — მ.კ.) და დეკანოზ დიმიტრი ალექსეევს (ალექსიძეს, ანჩისხატის დეკანოზი — მ.კ.) მოუხსენებიათ, რომ იმერეთში სასულიერო უწყებას არხიმანდრიტ ზაქარიას ზედამხედველობით ჰქონია სტამბა, რომელშიდაც 1818 თუ 1819 წლამდე იბეჭდებოდა საეკლესიო წიგნები და, როგორც მათ გაუგონიათ, სტამბის მოწყობილობა დაცული ყოფილა გელათის მონასტერში. ეგზარქოსი ითხოვდა. არქიეპისკოპოსს მოეხსენებინა, ყოფილი იმერეთის სტამბის კუთვნილი რა ნივთები იმყოფებოდა სახეზე, რა ენაზე იბეჭდებოდა მასში წიგნები და როგორნი: საეკლესიო თუ სამოქალაქონი, იმეამად სტამბის იარაღებიდან რა იყო ვარგისი და რა უვარგისი, როდის იყო სტამბა იმერეთში დაარსებული და რომელ წლამდე მოქმედებდა და ვისი განკარგულებით და რის საფუძველზე იყო გაუქმებული (ქ.ც.ა; ფ. 21, ს.1150, ფურ, 2).

აღნიშნული წერილი 5 ოქტომბერს იქნა მიღებული ქუთაისში; 15 ოქტომბერს, მასზე დაყრდნობით, არქ. სოფრონიოსმა იმავე შეკითხვებით წერილი გაუგზავნა გელათის მონასტრის წინამძღვარს არქიმანდრიტ ნიკოლოზს. სინოდის კანტორისადმი პასუხი კი რატომღაც დააგვიანა, ამიტომ 22 ნოემბერს განმეორებით გამოუგზავნა ეგზარქოსმა ევგენიმ თითქმის წინა წერილის განმეორება-წერილი (ქ.ც.ა; ფ. 21, ს.1150, ფურ, 5), რომელიც 27 ნოემბერს მივიდა ქუთაისში, რაზედაც იმავე დღეს გაიგზავნა პასუხი. როგორც აღვნიშნეთ, ჩვენ მიერ მიკვლეული პასუხი რუსულენოვანი ასლია (“შავი პირი”) ხელმოწერის გარეშე, ამიტომ დაბეჭდვით ვერ ვიტყვივით ის არქიმანდრიტ ნიკოლოზის, როგორც ამას ა. იოსელიანი ადასტურებს, თუ არქიეპისკოპოს სოფრონიოსის ხელმოწერით გაიგზავნა. მთავარი ის არის, რომ პასუხში დადასტურებულია არქიმანდრიტ ზაქარიას კუთვნილებაში დარჩენილი იმერეთის სტამბის მდარე მოწყობილობის მისი ძმის, იმ დროისათვის უკვე გარდაცვლილი აზნაურ გიორგი გურგენიძისადმი მფლობელობა. სად უნდა ჰქონოდა შენახული აღნიშნული სასტამბო იარაღები გიორგი გურგენიძეს და რას ნიშნავს წერილში დაფიქსირებული აზრი “მოიხმარა იგი თავის სასარგებლოდ”?

სამწუხაროდ, გიორგი გურგენიძეზე ჩვენთვის ცოტა რამ არის ცნობილი და ისიც უარყოფითი ხასიათის; კერძოდ, 1834 წლის 27 დეკემბრის წერილში გელათის არქიმანდრიტი ნიკოლოზი არქიებისკოპოს სოფრონიოსს წერს, რომ არქიმანდრიტ ზაქარიას რუსეთში გაყვანის შემდეგ მისი ძმა, გიორგი გურგენიძე იმყოფება გელათის მონასტერში, სადაც, მოხუცებულობისა და ლათობის გამო, მეოთხედ გააჩინა ცეცხლი — ხანძარი. სთხოვს მის მონასტრიდან წაყვანას. არქიებისკოპოსმა ამაზე იმერეთის მმართველს აცნობა. როგორც იმერეთის მმართველ დ. ახლესტიშვილის 1835 წლის 22 აპრილის წერილიდან ჩანს, გელათის მონასტრიდან მართლაც გაუყვანიათ გიორგი გურგენიძე, რომელსაც პრეტენზია განუცხადებია გელათის მონასტერში დარჩენილ მის მიერ 15 წლის წინ შეძენილ სახლზე. განდევნილი მოხუცის ამ მოთხოვნას მისი გარდაცვალების შემდეგ 1835 წლის 30 სექტემბერს უარყოფითი პასუხი გასცა არქ. ნიკოლოზმა არქიებისკოპოს სოფრონიოსისადმი მიწერილ პასუხში, რომელშიც სახლის მიყიდვლად არქიმანდრიტი ზაქარია იღიარა, მეპატრონედ კი საეკლესიო უწყება (ქ.ც.ა., ფ. 21, ს. 1084, ფურ. 9). ამ მიმოწერიდან დასტურდება, რომ 1818 წლიდან, თუ მანამდე არა, გიორგი გურგენიძე ცხოვრობდა გელათის მონასტერში, ის გარდაცვლილა 1835 წლის ზაფხულში. რაც შეეხება სასტამბო იარაღების მოხმარებას, ჩვენი აზრით, არ ნიშნავს გაყიდვას, რასაც ქვემოთ მოტანილი დოკუმენტით დავადასტურებთ, რითაც ასევე უარყოფთ სინოდის კანტორაში გაგზავნილი პასუხის სისწორეს, რომ, 1835 წლის ნოემბერში “გელათის მონასტერში თვალად არაავითარნი კუთვნილებანი სტამბისა არ იქონიებიან”-ო (ქ.ც.ა., ფ. 21, ს. 1150, ფ. 7).

1832 წლის 25 ნოემბერს იმერეთის დროებითმა მმართველობამ განიხილა ქუთაისის მაზრის სოფელ ბობოთში მცხოვრები აზნაურ მეთოდე მხეიძის საჩივარი, რათა დაექმყოფილებინათ მისი მამამისისაგან ზაქარია არქიმანდრიტ-პაპოვის მინაყიდი ყმების ორი სული კოკლაძეების საფასურის მიცემით. სასამართლოს დაუდგენია მისთვის 400 მანეთის ასიგნაციით მიცემა გელათის მონასტერში დაცული ზაქარია არქიმანდრიტის კუთვნილი ნივთების გაყიდვის შემდეგ. მაგრამ, როგორც არქ. ნიკოლოზის პასუხიდან ჩანს, აღმოჩნდა, რომ 1835 წლის 2 აპრილისათვის ზაქარია არქიმანდრიტის დანატოვარი ყოველი ქონება გადაცემული იყო მის ნათესაებზე აზნაურ გიორგი და ილარიონ გურგენიძეებზე. მონასტერში დარჩენილი იყო მხოლოდ რამდენიმე შეუკვრელი, თავებისაგან შეკმული და არასრული საეკლესიო წიგნი და საბეჭდავი ხელსაწყოები (ქ.ც.ა., ფ. 21, ს. 1585, ფურ. 5). თვით აზნაურმა მეთოდე მხეიძემ კი 1840 წლის 9 დეკემბერს არქიებისკოპოს სოფრონიოსს მოახსენა: “არქიმანდრიტმა ნიკოლოზ წარმოწელობისაებრ თქვენისა მართალია მოძცა მე თანდასწრებითა სიმავერისა ჩემისა გარდაცვალებულისა ქუთაისის სობორის დეკანოზის იესე ზაქარაძისა აღნიშნულსა 400 რუბლის საღირალი წიგნები, ტყვია და სპილენძი, გარნა რადგან წიგნებითან რაოდენიმე რიცხვი მაგალითებრ ოცდა ათის მანეთის საღირალადმდე აღმოიჩნდა უვარჯნი, ამის გამო განცხადებულმან სიმავერმან ჩემმან ესე უვარჯნი წიგნები დაუბრუნა არქიმანდრიტ ნიკოლოზს, რომელსაც თავისის აღთქმისაებრ უნდა მოეცა მას სიმავერისათვის სხვანი

ნივთი, მაგრამ ამგვარი მიიღო მან სიმავრემან ჩემმან არხიმანდრიტის ნიკოლოზისაგან, ანუ არა ისი ჩემდამი არღარა ცნობილ არს, რადგან მე ჩემის სიმავრისაგან შემდგომ ამისა არცა წიგნად და არცა ფულად არღარა მიმიღია რა“ (ქ.ც.ა., ფ. 21, ს. 1585, ფურ. 5). ამრიგად, 1835 წლის აპრილში ჯერ კიდევ იყო გელათის მონასტერში იმერეთის სტამბის მოწყობილობა ან მოწყობილობათა ნაწილი, რომელიც მეთოდე მხეიძეს ვალში გადაეცა. უფრო მეტიც, 1844 წლის 22 აპრილამდე გელათის მონასტერში ინახებოდა არქ. ზაქარიას კუთვნილი მოძრავი ქონება, რომელიც ამ დღეს ორად გაიყო, ერთი ნაწილი, მისი ძმის გიორგი გურგენიძის გარდაცვალების გამო, ნათესავს, ილარიონ გურგენიძეს მისცეს, მეორე კი ისევ საეკლესიო უწყებების საკუთრებაში დარჩა (ს.ც.ს.ა.ფ. 488, ს. 6007, ფურ. 27). ილარიონ გურგენიძემ მიიღო 11 მანეთისა და 5 კაპიკის (ვერცხლის ფულით) ქონება, ეკლესიას კი დარჩა — 18 მანეთისა და 10 კაპიკის (იგივე) აღწერილ ქონებაში, გარდა საოჯახო ნივთებისა, დასახელებულია სტამბის მოწყობილობანი, მათ შორის შრიფტი, ქალაღი, ოქროსა და ვერცხლის ვარაყი, შეუკრავი წიგნები, არქ. ზაქარიას საკუთარი ორი წიგნი — “დაბადება“ და საფილოსოფიო წიგნი წოდებული “გვემულად“ (ქ.ც.ა.ფ. 21, ს. 1514, ფურ. 137-138), ასევე კოლეჯის მდივან ბაქრაძისგან დაბრუნებული ნივთები, რომლებშიც ჩანს ოცი ოდიკი (გ. ბოჭორიძე, რაჭა-ლეჩხუმის ისტორიული ძეგლები და სიძველენი, თბ., 1994, გვ. 180). ყურადღებას იქცევს ფასებიც — ერთი ხის ყუთი შიგ ჩაწყობილი ასოებით შეფასებული იყო 60 კაპიკად, მეორე ასეთივე ყუთი 40 კაპიკად, ძნელი წარმოსადგენი არ უნდა იქნეს აზნაურ მეთოდე მხეიძეზე გადაცემული ზაქარია აქრიმანდრიტის დანატოვები 400 მანეთის საღირაღის ქონება თუგინდ აღიზნაციით. სულ კი, როგორც არქ. სოფრონოსის 1838 წლის 30 ნოემბრის წერილიდან ირკვევა, საქართველო-იმერეთის სინოდის კანტორისადმი არქ. ზაქარიას გელათის მონასტერში მისი აქედან გაყვანისას დაუტოვებია არანაკლებ 1000 მანეთის საღირაღი ნივთები, რომელიც არქ. ნიკოლოზს ჰქონდა ჩაბარებული (ციტირებულია: ა. იოსელიანი — ქართული მწიგნობრობის, წიგნისა და სტამბის ისტორიის საკითხები (უძველესი დროიდან XIX ს. 60-იან წლებამდე), თბილისი, მეცნიერება, 1990 წ. გვ. 303), აქედან 400 მანეთით გათვალისწინებული იყო მოვალე მეთოდე მხეიძის გასტუმრება.

გელათის მონასტერში ქუთაისის სტამბის მოწყობილობას 1846 წელსაც ითხოვდა საქართველო-იმერეთის სინოდალური კანტორა. იმერეთის მიტროპოლიტი დავით წერეთელი ამავე წლის 26 აგვისტოს სინოდის კანტორას მოახსენებდა სტამბის მოწყობილობის გამოგზავნაზე სპეციალურ გადაწყვეტილებამდე თავს ვიკავებო, იმიტომ, რომ ნაწილი ამ ნივთებისა არ აღმოჩნდა, ნაწილი კი არქ. ზაქარიას ნათესავებს აქვთ წაღებულიო. თუ ასე გჭირდებათ ქართული ასოები საჩხერაში წერეთლებთან არის სხვა მოწყობილობებთან ერთად დღიი ხნის უხმარი, მაგრამ ვარგისიო. ამრიგად საჩხერის სტამბის საბეჭდი მოწყობილობებიც 1846 წლამდე ადგილზე ყოფილა დაცული (პ. გუგუშვილი-ქართული სტამბის წიგნი 1629-1729, წიგნში საქართველოსა და ამიერკავკასიის ეკონომიკური განვითარება

XIX-XX საუკუნეებში, ტ. VII. თბილისი, "მეცნიერება", 1984 წ. გვ. 389). გელათის მონასტერში იმერეთის ყოფილი სამეფო სტამბის მოწყობილობის შენახვას კიდევ ერთი დოკუმენტით დავადასტურებთ, რომელიც ამასთანავე უფრო გაბედული ვარაუდის გამოთქმის საშუალებას გვაძლევს, კერძოდ, რომ გელათის მონასტერში იმერეთის ყოფილი სამეფო სტამბა არა მარტო ინახებოდა, არამედ შეიძლება კიდევ ფუნქციონირებდა, მას საკუთარი მმართველიც კი ჰყოლია.

ცნობილი ფაქტია, რომ 1821 წელს გელათში სოხასტრის ყოფილ მამათა მაცხოვრის მონასტერში დაარსდა დედათა მონასტერი, რომელიც 18რწ წლამდე მონასტრის სოფელ მღვიმეში გადატანამდე არსებობდა. მასში მრავალ ღირსეულ მონაზონს უმოღვაწნია. ერთ-ერთი მათგანია მონაზონი დარია, რომლის სრულყოფილი ბიოგრაფია 1861 წელს შედგენილმა ნამსახურების ნუსხამ შემოგვინახა. ამ დოკუმენტიდან ვიკებთ, რომ მონაზონი დარია დაბადებულა 1794 წელს. ეკუთვნოდა აზნაურთა წოდებას. ნამსახურების ნუსხის გრაფაში "სად რა უსწავლია და ან სხვისთვის რა უსწავლებია", აღნიშნულია: "თავისი მამის მესტამბეს გიორგი ზუმბოვთან უსწავლია კარგათ საღმრთო წერილი, წერა და ვალობა საქებრად, ჭვარის მოჭრა და სტამბის აწყობა და სხვათათვისცა უსწავლებია მას ესევეთარნი", ხოლო მისი ბიოგრაფია ასეა გადმოცემული "განკარგულებითა რაჭის არხიეპისკოპოსი სოფრონიოსისათა სიყრმიდგან განმზადილი სამონაზნოდ გაწესებულ არს წმიდის ნიკოლოზის სობორშიდ ჩ ყ ე-სა წელსა მაისის მ. გადაწყვეტილებითა მისეე არხიეპისკოპოსის სოფრონიოსისათა აღკვეცილ არს მონაზვნად მასეე სობორსა შინა არხიმანდრიტ სვიმეონის მიერ ჩ ყ ი ვ-სა წელსა აგვისტოს ი ბ-სა. ნებადართვითა მისეე სოფრონიოსის არხიეპისკოპოსისათა გადმოყვანილ არს გაენათის მონასტერის წინამძღვრის არქიმანდრიტის ნიკოლოზისაგან გაენათის მონასტერში სტამბის მართველად (კურსივი ჩემა — მ.კ.) ჩ ყ კ ე-სა წელსა იანვრის მ-სა დღესა და განკარგულებითა მისეე არხიმანდრიტის ნიკოლოზისათა განწესებულ არს სოხასტროს დედათ მონასტერში მონაზვნად ჩ ყ ლ ბ-სა წელსა შინა" (ქ.ც.ა., ფ. 21, ს. 8153, ფურ. 3-4) (მონაზონ დარიას 1838 წლის ნამსახურების ნუსხაში ზოგი ფაქტი სხვა წლითაა დათარიღებული, რაც ასეთი ნუსხებისათვის ჩვეულებრივი მოვლენაა; ქ.ც.ა. ფ. 21, ს. 1514, ფურ. 137-138).

მონაზონი დარია საისტორიო ლიტერატურაში ფაქტობრივად უცნობი პიროვნებაა, მისი სახელი ჩანს 1796 წ. მესტამბე რომანოზ ზუბაშვილი-რაზმაძის სტამბურად დაბეჭდილი წერილის გასამაგრებლად გადაკრული წერილის ფრაგმენტში, რომელშიც ვკითხულობთ: "გელათში დარია მონაზონს კოლოფი აბარია, იმაჩი მაქვს სამი თამასუქის წიგნი, თეთრი სკულის კანონი, სამართლის წიგნი, 1 აბაზის ქალალი" (გ. ბოჭორიძე — რაჭა-ლეჩხუმის ისტორიული ძეგლები და სიძველეები, თბ., 1994, გვ. 180)... ამ ფაქტიდან ჩანს, რომ მონაზონი დარია რომანოზ ზუბაშვილის ოჯახის წევრია, მაგრამ დასადგენია, თუ ვისი შვილია. ზემოთ მოტანილ ნამსახურების ნუსხაში მის მამად გიორგი ზუბოვია დასახელებული, რომლიდანაც სასტამბო საქმე უსწავლია. ჩვენი აზრით, აქ შეცდომასთან უნდა გვქონდეს საქმე, რამდენადაც ცნობილია, რომანოზ ზუბაშვილის შვილი გიორგი დაბადებულა

1806 წელს, დარია კი — ერთი მონაცემით 1794 წელს, მეორე მონაცემით — 1784 წელს. ის ვერ იქნებოდა გიორგის შვილი, ამიტომ მართებულია მის მამად მივიჩნიოთ რომანოზი.

არქიმანდრიტ ზაქარიას იმერეთის სამეფო სტამბის გაუქმების შემდეგ რომ საკუთარი სტამბა ჰქონდა, ამას კიდევ ერთი დოკუმენტით დავადასტურებთ. 1815 წლის 5 მაისს ზურაბ წერეთელსა და არქიმანდრიტ ზაქარიას შორის დადებულ პირობის წერილში უკანასკნელი ამბობს: **“თუ ჩემს სახლში რამ მცირე მცირე დავბეჭდო, შენი სტამბის წინააღმდეგო. და დამაყენებელი არც ის ვქნაო”** (პ. გუგუშვილი, 1984, გვ. 389) (ხაზი ჩემია — მ.კ.). პირობის წერილის ამ სიტყვებისათვის ჩვენამდე პროფ. პ. გუგუშვილს მიუქცევია ყურადღება და უვარაუდებია: **“ზაქარიას ეტყობა, თვითონაც ჰქონია თავის სახლში პატარა სტამბა, სადაც შეიძლება “მცირე-მცირე” რამეების დაბეჭდვა”-ო** (პ. გუგუშვილი, 1984, გვ. 389).

ზემოთ მოტანილ ფაქტებზე დაყრდნობით ვასკვნით — იმერეთის სამეფო (ქუთაისის) სტამბის გაუქმების შემდეგ, მისი მოწყობილობის ერთი კომპლექტი აღმოჩნდა არქიმანდრიტ ზაქარიას საკუთრებაში, რომელიც მას დაპატიმრებამდე ჰყოლობდა, შემდეგ კი მის ნათესავებსა და ეკლესიას შორის იქნა გაყოფილი.

დამოწმებული ლიტერატურა

პ. გუგუშვილი, 1984 - პ. გუგუშვილი, ქართული სტამბის წიგნი 1629-1729, წიგნში “საქართველოსა და ამიერკავკასიის ეკონომიკური განვითარება XIX-XX საუკუნეებში“, ტ. VII, თბ., 1984.

გ. ბოჭორიძე, 1994 - გ. ბოჭორიძე, რაჭა-ლეჩხუმის ისტორიული ძეგლები და სიძველეები, თბ., 1994.

ა. იოსელიანი, 1990 - ა. იოსელიანი, ქართული მწიგნობრობის, წიგნისა და სტამბის ისტორიის საკითხები (უძველესი დროიდან XIX ს. 60-იან წლებამდე), თბ., 1990.

ო. კასრაძე, 1997 - ო. კასრაძე, “ნარკვევები, ქართული წიგნის ბეჭდვის ისტორიიდან“, თბ., 1997.

ქცა-ში დაცული საარქივო მასალები

სცსა-ში დაცული საარქივო მასალები

MERAB KEZEVADZE**KUTAISI CENTRAL ARCHIVE
POST PERIOD OF THE ABOLISHMENT OF IMERETI ROYAL
PRINTING HOUSE AND THE UNKNOWN
TYPOGRAPHER MONK**

The subject matter of the article is the post period of Imereti printing house abolishment, particularly, according to the relevant sources it is confirmed that one of the complete sets of the whole equipment was left in the property of the typographer archimandrite Zaqaria, who owned and used it according to its function until his imprisonment (1818). Afterwards it was divided between the church and the relatives. Print house equipment assigned to the church was kept in Gelati monk until 1846. It was supervised by the monk Daria (Zubov-Zubashvili) for a certain period of time.

Unfortunately none of the books are found printed in archimandrite Zaqaria printing house.

Along with it it's confirmed that the equipment of Sachkhere printing house was still kept in Sachkhere to the Tsereteli nobleman in 1846.